

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дсн Анна Мантарова

(Институт по философия и социология при БАН)

по процедура за защита на дисертационен труд на тема

НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ИМИГРАЦИОННИ ПРОЦЕСИ

на Борислав Янков Антонов

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

по специалност „Социология“, професионално направление 3.1.

Общо описание на дисертационния труд

Предложеният от дисертанта труд е по изключително важна и актуална тема, придобиваща особено голяма значимост в контекста на сегашната геополитическа ситуация и перспективите за развитието ѝ. Освен за обогатяване на научното познание, изследванията по темата имат огромен потенциал за приложение в социалната практика. Самият автор обръща внимание на това и още в уводната част аргументирано, с оглед на протичащите и очаквани процеси в глобален и регионален план, обосновава необходимостта от регулярни изследвания.

Представената дисертация е с обем 194 страници. Структурирана е в Увод, четири глави, Заключение, Списък на използваната литература и Приложения, съдържащи използваните за набиране на емпирична информация три въпросника. Даден е и списък с използваните в текста съкращения. В работата е постигнат баланс между отделните части. В съдържателен план изложението следва логиката на научния анализ - върви се от абстрактна теория към конкретизация, което от своя страна предопределя последователност и задълбоченост на изследването.

В Увода са пространно представени основните характеристики на изследването. Ясно формулирана е целта, която е абсолютно адекватна на темата. Самата тя е декомпозирана в поредица от задачи, които очертават съдържателните контури на изследването. Структурата на изложението е ясна, логически последователна и балансирана. Използваните методология и методика дават възможност за пълна реализация на целта и задачите на изследването. Прилагането на широк спектър от конкретни методи позволява събиране и анализ на богата и разнообразна информация. Използването на различни методи за постигане на изследователските цели и задачи показва, че освен свободното владение на терминологията и понятийния апарат, дисертантът е овладял и инструментите за постигане на ново знание. Тезата на дисертационния труд е формулирана ясно и с достатъчно конкретика, адекватно на сложната и многопластова тема.

Значителен плюс за автора е владението на турски и гръцки език, което му дава възможност за запознаване със значителен обем научна литература и фактология от чуждестранни първоизточници. Особено ценно и интересно е провеждането на собствено теренно изследване в региона на Кърджали.

Първата глава „НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ В ТЕОРЕТИЧЕН ПЛАН“ дава теоретичната конструкция, върху която се разгръща изследването. Теоретико-концептуална рамка е достатъчно ясно очертана. Тя инкорпорира основните релевантни понятия и концепции, показва добро познаване на материята. Националната сигурност е представена в контекста на релевантни понятия като заплаха, риск, уязвимост, национален идеал, национални интереси. По-нататък понятието се разглежда във връзка с българския политически дискурс и относимите към националната сигурност държавни документи. Личи много добро познаване на българска, а и чуждестранна научна литература и на нормативните и стратегически документи. Свободно и прецизно се борави с понятийния апарат. Като завършек на тази теоретична част е предложен синтетичен модел на националната сигурност, който е декомпозиран с оглед целта на изследването.

Следвайки задълбочения и аналитичен преглед на основните теории и концепции за водещото в дисертационния труд понятие - националната сигурност, във **втората глава „ТЕРОРИЗМЪТ КАТО ЗАПЛАХА ЗА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ“** се продължава линията на теоретичен анализ и плавно и логически свързано се преминава към разглеждане на тероризма като специфичен социален феномен – първоначално в теоретичен план, а след това и във фактологичен. Посвещаването на цяла глава на този феномен се определя от една страна от това, че тероризмът е изключително съществена заплаха за националната сигурност на всяка държава, а от друга – от нарасналото му разпространение през последните години. След теоретичния анализ, във втората част на тази глава се преминава и към конкретизация и явлението се анализира в контекста на присъствието и интеграцията/маргинализацията на многобройно мюсюлманско население в Европа. Специално е отделено внимание на динамиката във времето на риска от внос на тероризъм, като е обърнато внимание и на евентуални проекции на този риск в бъдещето.

Третата глава „ИМИГРАЦИОННИТЕ ПОТОЦИ КЪМ БЪЛГАРИЯ: СПЕЦИФИКА, ДИНАМИКА, ПОСЛЕДИЦИ“ предлага обзор на ситуацията в страната през последното десетилетие от гледна точка на имиграционните процеси. Описанието на проблемната ситуация е подробно и систематизирано. Направен е задълбочен социологически анализ на имиграционните потоци към България от гледна точка на техните видове и особености (сравнени по широк спектър индикатори), като националната сигурност е постоянно във фокуса на изследването. Особено оригинално и интересно е авторовото изследване на възвратната миграция в област Кърджали – изследване, каквото не е правено до сега. Самият избор изследването да е в отделен регион дава възможност следствията да се видят в концентриран вид, без да се размиват съотнесени към територията на цялата страна. Въпросниците за набиране на информация от отделните групи респонденти – завърнали се или изразили такова желание, техни роднини, експерти и пр., по съдържанието си са адекватни на целите и са добре структурирани. Много подходящ е и използваният метод за подбор на

респондентите - на „снежната топка“. Сравнителният анализ, фокусиран върху отражението на процеса на възвратна миграция и на имиграцията на потомци на изселили се български граждани с турско етническо самосъзнание върху различните аспекти на националната сигурност е обширен и изводите са добре аргументирани.

В тази глава прави много добро впечатление уелото съчетаване на различни информационни източници. За реализация на поставените пред дисертационния труд задачи, информацията от собственото теренно изследване е допълнена със статистическа информация от различни официални източници и данни от вече проведени количествени и качествени социологически изследвания (които са цитирани коректно).

Четвъртата глава „ПРЕВЕНЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКОВЕТЕ ЗА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ“ поставя темата в по-широк регионален контекст. Разгледан е и въпросът за превенцията и управлението на рисковете за националната ни сигурност (главно на политическо равнище) в различен мащаб. Доста подробно е представен опитът на съседни страни като Турция и Гърция, които са още по-силно от България засегнати от мигрантската криза. Обърнато е внимание на значението на изграждането на подходяща инфраструктура, на стратегическото планиране, дипломатическата и правотворческа дейност в подкрепа на националната сигурност във връзка с имиграционните процеси.

Естествено, ключово място е отделено на ситуацията у нас, като е представен и анализиран институционално-нормативният и практически отговор на предизвикателствата на интензивната имиграция и спецификата на имиграционните потоци.

В Заключението са обобщени изводите от изследването, в резюмиран вид е представена вече дадената подробно обосновка дисертационната теза.

Прави много добро впечатление систематизираното и пригледно представяне на **използваните информационни източници**. Вижда се, че е използвана обширна и разнообразна литература, като за обогатяване на съдържанието на работата в приложен план съществено е допринесло ползването на турски и гръцки език.

Авторефератът отразява точно и пълно съдържанието на дисертационния труд. Представените от дисертанта приноси са адекватно отражение на реално постигнатите научни резултати от проведеното изследване.

Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата

Научните постижения, съдържащи се в предложения дисертационен труд демонстрират високата му стойност и качество. Като основни сред тях, бих отделила следните:

- предложената на основата на отразяващи съвременната реалност концепции, собствена дефиниция за национална сигурност и разработването на **модел, в който тя е декомпозирана и са изведени основните компоненти**. Този модел е доказал евристичните си възможности в последващия анализ и може да бъде успешно използван и при бъдещи изследвания на различни връзки и зависимости на националната сигурност.
- Разглеждането на темата за **връзката на националната сигурност с имиграцията през призмата на теорията за рисковете носи големи евристични възможности и надгражда досегашните анализи**. Това е съществен приносен елемент, който би имал значение в развиването на концептуалните и стратегически институционални документи.

Научно-приложни приноси

- Въз основа на анализ на редица релевантни към националната сигурност количествени и качествени характеристики на имиграционните потоци към България от последното десетилетие, е очертан профилът на имигрантите и са идентифицирани потенциалните и реални рискове по отношение на отделни елементи на националната сигурност.
- В резултат на много задълбочен анализ по широк набор от релевантни към националната сигурност признаци е **оценен рисковият потенциал на различни имиграционни потоци**.

- Въз основа на собствено авторово емпирично социологическо изследване е установено и анализирано **отражението на възвратната миграция върху региона на Кърджали** и използването на изводите би били полезни за управлението на региона.
- Обзорът и анализът на стратегиите за превенция на заплахи за националната сигурност, прилагани в други страни, е полезна основа за предприемане на управленски действия.

Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература

В представените материали няма информация за цитирания, но участието в международна проява с доклад, представящ информация от проведеното за целите на дисертационния труд теренно изследване, най-малкото означава, че работата на дисертанта има и международна видимост.

Критични бележки на рецензента по представените трудове, включително и по литературната осведоменост на кандидата

Според мен, работата би станала още по-богата, ако се развие по-подробно въпросът за отражението на имиграцията върху политическия живот и от там – върху съществени аспекти/елементи на националната сигурност. Наистина в работата е застъпена тази линия, но темата е доста по-обширна. Интересно е да се анализира начинът, по който политически партии и формации у нас експлоатират темата за мигрантите, за да трупат политически дивиденди и какви са последиците от това. От една страна, "Възраждане", "Атака" и др. преувеличават опасността от бежанците и формират определени настроения. От друга, генерирайки страхове, а и омраза, те тласкат към определени политически действия, част от които могат да застрашат демократичните принципи и по този начин самите тези формации да заплашат националната сигурност. Въпросите са много и сложни и наистина, може би по-удачно би било тази линия да бъде предмет на самостоятелно изследване.

Лични впечатления

Борислав Антонов е мой докторант, приет с конкурс в Института. Впечатленията ми са, че той е амбициозен, трудолюбив и вискателен към себе си и работата си. Работи упорито по разширяване на знанията си, търси различни източници на информация и ги верифицира и анализира. Умее да вникне в детайлите като същевременно не измества поглед от общата картина. Бих искала да изкажа и много добрите си впечатления от работата му по подготовка на двете колективни издания по темата за имиграцията и да обърна внимание, че сборникът, в който е включен и негов материал "Принудителната миграция: регионални и национални измерения на глобален проблем" бе обявен за най-добро научно-приложно постижение на ИИОЗ при БАН за 2018 година.

Заключение

Представените от докторанта материали показват, че той е изпълнил образователната си програма, посочените публикации по темата на дисертационния труд надхвърлят изискванията за наукометричните показатели, заложи в ЗРАС, също и изискванията на БАН. Обстойното запознаване с дисертационния труд и публикациите ми дават пълното основание убедено да предложа на дисертанта Борислав Янков Антонов да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор по социология“.

Проф. дсн Анна Мантарова